

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ

© І. Р. Боднар

Розглянуто основні напрями державної інформаційної політики. Аналізується законодавча база розвитку та функціонування національної інформаційної сфери. Розглянуті основні напрями державного регулювання інформаційного простору України. Запропоновані підходи щодо ефективності функціонування національної інформаційної системи

Ключові слова: інформаційна політика, інформаційний простір, інформаційне право, інформаційна система, державне регулювання

The main directions of state information politics are considered. The legal framework and functioning of national information sphere is analyzed. The basic directions of government control of Ukraine's information space are considered. The approaches to the efficiency of the national information system are proposed

Keywords: information policy, information space, information law, information systems, government control

1. Вступ

На сучасному етапі інформація має принципово нове значення для розвитку економіки. Великі обсяги інформаційних потоків та інтенсивний розвиток інформаційно-комунікаційних мереж вимагають ефективної державної політики з метою регулювання інформаційної сфери. Уряд країни визначають державну політику функціонування національного інформаційного простору, законодавчі основи її реалізації, гарантії соціального і правового захисту працівників цієї сфери. В Україні держава забезпечує реалізацію національної інформаційної політики, координує діяльність міністерств та інших центральних органів державної виконавчої влади у цій сфері.

Державне регулювання інформаційної сфери є основою наукових досліджень вітчизняних та зарубіжних вчених. Вивченням ролі держави у формуванні інформаційного суспільства та забезпечення ефективності функціонування інформаційних потоків займаються такі вчені як, І. Арістова [1], О. Білорус [2], Г. Почепцов [3], О. Соснін [4] та ін.

Мета статті полягає у необхідності теоретичного обґрунтування основних напрямів державної інформаційної політики з метою регулювання національного інформаційного простору та забезпечення ефективності його функціонування.

2. Постановка проблеми

Інформаційне суспільство вимагає створення достатньої кількості передумов для його ефективного та повноцінного функціонування. Основою є напрями державного регулювання інформаційного простору. В Україні за реалізацію інформаційної політики держави відповідає спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань телебачення і радіомовлення. Законодавчо забороняється втручання державних органів, посадових органів чи окремих громадян у творчу діяльність телерадіоорганізацій. У Франції, яка є прикладом жорсткої політики захисту свого національного простору, 60 % телерадіофіру заповнюється власною аудіовізуальною продукцією, причому 40 % це франкомовні програ-

ми. Українське законодавство у цій сфері наближається до французького. У 2007 р. прийнятий “Меморандум”, який визначив відносини між телекомпаніями та Національною радою України з питань телебачення і радіомовлення і був спрямований на розбудову національного інформаційного простору (рис. 1).

Однак, у Меморандумі не визначено обов’язкової квоти національного продукту в телерадіофері. Він регулює лише питому вагу української мови (не менше 50 % загального часу добового мовлення), що досягається за рахунок дублювання та титрування програм.

Так, у Законі України “Про телебачення і радіомовлення” [6] встановлено, що “у загальному обсязі мовлення кожної телерадіоорганізації не менше 50 % має становити національний аудіовізуальний продукт або музичні твори українських авторів чи виконавців”.

Згідно Закону України “Про кінематографію” [7] “встановлена квота демонстрування національних фільмів, яка становить не менше 30 % національного екранного часу” (ст. 22). Основною причиною такого становища є дефіцит сучасного українського рейтингового (на внутрішньому ринку) аудіовізуального продукту.

На сучасному етапі Радою Європи, членом якої є Україна, прийнято більше ста нормативно-правових документів, рекомендації, спрямованих на врегулювання суспільних відносин в інформаційній сфері. Так, неабияке значення для формування національного інформаційного законодавства, зокрема, мають Директива 95/46/ЄС від 24 жовтня 1995 р. “Про захист фізичних осіб при обробці персональних даних і вільне переміщення таких даних”, Декларація “Про свободу вираження поглядів та інформації” від 29 квітня 1982 р., Резолюція 1003 (1993 р.) “Про етичні принципи журналістики”, Резолюція (74) 26 “Про право на відповідь – стан особи відносно преси”, Резолюція 1120 (1997 р.) “Про вплив нових комунікативних та інформаційних технологій на демократію”, Резолюція 1142 (1997 р.) “Про парламенти і засоби

масової інформації”, Рекомендація № R (94) 13 “Про заходи щодо сприяння прозорості засобів масової інформації”, Рекомендація № R (96) 4 “Про захист журналістів за умов конфліктів та тиску”, Рекомендація № R (97) 21 “Засоби масової комунікації та сприяння культурі терпимості”, Рекомендація № R (97) 19 “Про показ насильства електронними засобами масової інформації”, Рекомендація № R (97) 20 “Про наклепницькі висловлювання”, Рекомендація № R (99) 15 “Про висвітлення в засобах масової інфор-

мації виборчих кампаній”, Рекомендація № R (99) 1 “Про заходи щодо сприяння плюралізму в засобах масової інформації”, Рекомендація № R 1407 (1999 р.) “Засоби масової інформації та культура демократії”, Рекомендація № R (2000 р.) 7 “Відносно права журналістів на нерозкриття своїх джерел інформації”, Рекомендація № R (2003 р.) 1589 “Свобода вираження поглядів у засобах масової інформації в Європі”, Рекомендація № R (2002 р.) 2 “Про доступ до офіційних документів” тощо.

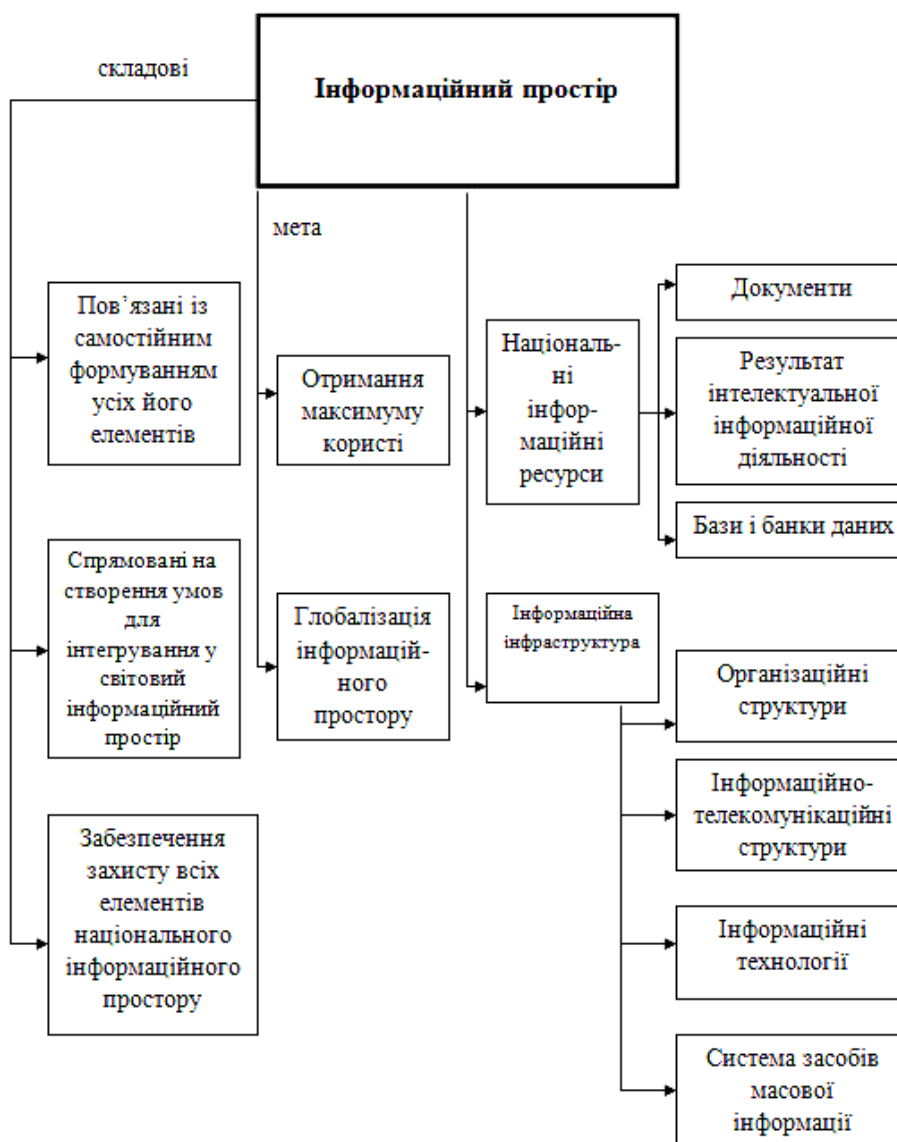

Рис. 1. Стратегічні напрями державного регулювання інформаційної сфери України

В Україні основним завданням є прийняття закону, який би визначав правові норми національної інформаційної політики. Цей процес в Україні розпочався в 2002 р., коли ВР України було зареєстровано Проект закону “Про Концепцію національної інформаційної політики” № 2526. Однак в 2004 р. після 2-го читання його було відхилено. В 2009 р. у ВР України було зареєстровано новий Проект закону “Про Концепцію державної інформаційної політики” № 4664, який було відкликано в 2010 р. В 2011 р. ВР прийняла ще один Проект

закону “Про Концепцію державної інформаційної політики” № 7251, однак у другому читанні його теж було відхилено.

Важливим напрямом національної державної політики має стати процес створення ефективної законодавчої бази та гармонізація національного законодавства відповідно європейським нормам. Експертиза українського інформаційного законодавства, яка неодноразово здійснюється протягом останніх років, представниками ОБСЄ, свідчить про те, що законодавча та нормативно-правова ба-

за функціонування інформаційної сфери України в цілому відповідає європейським нормам. Проте існує проблема недотримання встановлених норм усіма суб'єктами інформаційних відносин, зокрема органами державної влади всіх рівнів.

3. Літературний огляд

У процесі формування державної інформаційної політики важливе місце посідають принципи її здійснення. Саме вони закладають ті підвалини, якими повинні керуватись державні органи, їх посадові особи та інші суб'єкти-учасники інформаційних правовідносин при здійсненні державної інформаційної політики України.

Зазначена проблематика частково є предметом досліджень провідних науковців. Зокрема, проблему державної інформаційної політики розкриває Г. Почепцов [2], проблематику визначення організаційно-правових засад України та нормативного закріплення національних інформаційних ресурсів досліджує О. Соснін [4]. І. В. Арістова у своїй роботі зазначає, «що при формуванні концепції державної інформаційної політики України варто виходити з необхідності прийняття базових принципів відкритості інформаційної політики та рівності інтересів всіх учасників інформаційних відносин. Основний наголос автор акцентує на поняттях системності та пріоритетності вітчизняного виробника. Автор визначає інформаційне право як систему норм права, що регулюють суспільні відносини в інформаційній сфері суспільства [1].

Однак у працях зазначених науковців та інших дослідників інформаційного права не здійснено комплексного аналізу законодавчої бази державного регулювання інформаційної сфери України.

4. Правове забезпечення державної інформаційної політики

В Україні правове забезпечення, яке регулює функціонування інформаційного простору визначається Конституцією України та законами. Так Закон України «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації» (2011 р.) визначає порядок всебічного висвітлення діяльності уряду. Однак, основним недоліком даного закону є його пасивний характер. Декларовано лише необхідність забезпечення відкритості органів державної влади у відповідь на звернення громадян чи засобів масової інформації. Громадянин для отримання певної інформації має підготувати та подати до відповідної установи запит і протягом місяця очікувати відповідь. Як бачимо з цього, державні органи фактично відсутні в інформаційному просторі. Неподобними є випадки, коли про державну політику повідомляє не сама держава, а сторонні особи, нерідко її опоненти. Тоді, як законодавство промислово розвинених країн передбачає активну інформаційну діяльність, обов'язкову звітність влади перед населенням, обов'язкове інформування громадян про точну діяльність органів державної влади.

Інформаційні агентства, створені в Україні відповідно до Закону України «Про інформаційні агентства» (1995 р.), мають право на поширення інформації про діяльність уряду [5]. Однак, проблемним моментом в законі залишається питання не лише обсягу наданої інформації, а й її якості. Забезпечити його можна вжиттям комплексу правових та адміністративних заходів.

Закон України «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів» (2011 р.) визначає правові, економічні, організаційні засади державної підтримки засобів масової інформації та соціального захисту журналістів [5]. Як складова законодавства України про свободу слова та інформаційну діяльність цей Закон посилює систему правового регулювання в інформаційній сфері засобів масової інформації, розглядає сукупність правових, економічних, соціальних, організаційних та інших заходів державного сприяння зміцненню і розвитку інформаційної галузі, її інфраструктури. В Україні діє низка спеціальних законів щодо регулювання тих чи інших аспектів інформаційної діяльності. Проте в жодному законі не прописано чітко відповідальність журналістів за порушення своїх обов'язків, а тим більш професійних етичних принципів. Аналіз правового регулювання роботи ЗМК в країнах Європейського Союзу свідчить, що уряди цих країн дозволяють створення незалежних структур (комісій), які б здійснювали контроль і регулювання діяльності ЗМІ та ЗМК. Такі структури в своїй діяльності опираються на кодекси професійної етики журналістів, державне законодавство та міжнародні документи. Таке саморегулювання в одних країнах здійснюється за підтримки державної влади, в інших – самостійно на основі професійних об'єднань та спілок.

У демократичних державах для забезпечення ефективного функціонування політичної системи створюють цілковито доступну телекомунікаційну систему, що надає необхідні ресурси для задоволення інформаційно-комунікативних потреб та однакові можливості доступу до цих ресурсів (рис. 2).

Держава та соціум (громадянське суспільство) взаємодіють в єдиному інформаційному просторі, який утворюють незалежні засоби масової комунікації. Тому є паралельні інформаційно – комунікативні структури: влада, опозиційні сили, приватні структури, структури громадянського суспільства, що взаємодіють у перманентній боротьбі та утворюють горизонтальний тип комунікації (рис. 2, б). Кожна ІКС, у свою чергу, є ієрархічною структурою з чітко визначеною командною вертикаллю з переважаючим вертикальним типом комунікації (рис. 2, а) чи децентралізованою (або мережевою) структурою з переважаючим горизонтальним типом комунікації. Горизонтальний тип комунікації в системі підтримують незалежні ЗМК та розвинена мережа горизонтальних зв'язків (громадські організації, асоціації, рухи, об'єднання), які забезпечують стабільність суспільства та його стійкість щодо інформаційних впливів.

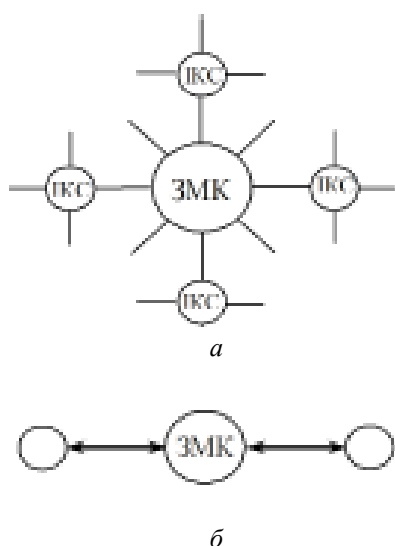

Рис. 2. Телекомунікаційна система демократичних держав: а – топологічні системи; б – тип комунікації

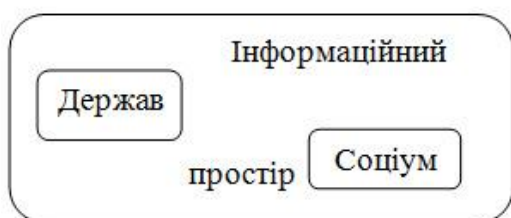

Рис. 3. Інформаційний простір демократичних держав

У демократіях, з одного боку, знижений інформаційний вплив на соціум (рис. 3), що пояснюється ефектом багатоманітності, плюралізмом, з другого, інформаційні впливи та віртуальні методи соціального контролю є сутністю демократичного політичного режиму. Тому демократичні системи мають дуже високий рівень опірності різноманітним інформаційним впливам та забезпечують прийнятний рівень інформаційної безпеки в політичному просторі. Очевидно, інформаційна система перехідних суспільств є деяким симбіозом систем авторитарного та демократичного режимів і має такі ознаки:

- інформаційна система втрачає чітку головну вертикаль і зв'язки з допоміжними центрами, оскільки владна вертикаль послаблюється і суспільство починає структуруватися,

- у системі конфліктують різні ІКС та різні типи комунікації (відцентрова вертикальна, ієрархічна вертикальна, горизонтальна), що не дає змоги об'єднати систему в єдине ціле;

- доступ до інформаційного простору телекомунікаційної системи стає відкритим та слабоконтрольованим;

- інформаційно-комунікативні структури громадянського суспільства тільки починають зароджуватися і не спроможні запобігати зовнішньому інформаційному втручання;

- існують та штучно створюються слабкіші владні вертикалі (інформаційні ієрархії) та відповідні телекомунікаційні системи, що ведуть відк-

риту боротьбу в інформаційному та соціально-політичному просторі за владний ресурс;

- навколо кожної телекомунікаційної системи групуються частини суспільства, що призводить до розшарування та, потенційно, до можливості розколу.

Така змішана інформаційна система є найгіршим типом, оскільки в ній відсутній базовий елемент, який би об'єднував та структурував усю систему. Ідеологія, ієрархія, горизонтальні зв'язки та комунікація ніби присутні в системі, але в початковому або деформованому стані. За таких умов інформаційна система породжує лише один тип поведінки та комунікації – “конфлікт інтересів” як на рівні політичних сил, так і на рівні взаємовідносин соціум-держав. З погляду зовнішніх зв'язків інформаційна система є абсолютно відкритою та незахищеною, тому інформаційно-комунікативний простір характеризується високим рівнем різноманітних неконтрольованих впливів та хаотичністю структурування. Отже, опірність системи зовнішнім та внутрішнім впливам та інформаційна безпека суспільства і, що головне, держави є низькою.

В інформаційному просторі України склалася не зовсім сприятлива ситуація. Окремі сектори (друковані ЗМІ, книговидавництво, бібліотечний, архівний та кінематографічний комплекси) національного інформаційного простору не відповідають стандартам розвинених країн. Хоч мережа Інтернет в Україні останніми роками використовується значно ширше й виявляє стійку тенденцію до зростання, однак далеко ще не досягла рівня передових держав. Її зростання є характерним здебільшого для великих міст.

Таким чином роль держави у формуванні інформаційного простору та налагодженого його функціонування є фундаментальною. Саме на державному рівні за допомогою законодавчої бази повинно здійснюватися регулювання національного інформаційного простору. Дане планування повинно включати в себе регулювання розвитку науково-технічної сфери, підтримку інноваційних підприємств, впровадження передових світових та Європейських практик розвитку інформаційно-комунікаційних технологій.

5. Висновки

Таким чином, для ефективного здійснення правового регулювання інформаційної сфери в Україні необхідно переглянути чинні концептуальні норми щодо забезпечення функціонування інформаційного простору держави, розпочати реалізацію довгострокових державних програм, спрямованих на підвищення ефективності державного регулювання інформаційного простору, визначити організаційні засади такої роботи.

Потрібна широка загальнонаціональна наукова дискусія щодо інформатизації держави і підготовки кадрів заради збереження національної самобутності та нормального історичного розвитку нашого суспільства. Дуже актуальною є розробка та впровадження нових законодавчих актів, спрямованих на врегулювання статусу суб'єктів інформаційних відносин у

мережі Інтернет та встановлення підстав їх відповідальності.

Література

1. Арістова, І. В. Державна інформаційна політика: організаційно-правові аспекти [Текст]: монографія / І. В. Арістова; за заг. ред. О. М. Бандурки. – Харків: Видавництво Університету внутрішніх справ, 2000. – 407 с.
2. Білорус, О. Г. Глобальні трансформації і стратегії розвитку [Текст] / О. Г. Білорус та ін.; за заг. ред. О. Г. Білорус. – К., 1998. – 416 с.
3. Почепцов, Г. Г. Інформаційна політика [Текст]: навч. посібник / Г. Г. Почепцов. – К.: Знання, 2006. – 663 с.
4. Соснін, О. В. Проблеми розвитку комунікацій у контексті їх безпеки [Електронний ресурс] / О. В. Соснін, О. В. Корнейко, І. М. Шестак / Режим доступу: <http://www.niisp.gov.ua/catalogue/5>
5. Інтернет-ресурс законодавчого відомства України [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
6. Закон України Про телебачення і радіомовлення [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3759-12>.

7. Закон України Про кінематографію [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=9/98-%E2%F0>

References

1. Aristova, I. V.; Bandurka, O. M. (Eds.) (2000). The national information policy, organizational and legal aspects. Kharkov: University Publishing House Interior, 407.
2. Bilorus, O. G. (Ed.) (1998). Global Transformation and Development Strategy. Kyiv: Knowledge, 416.
3. Pochepctsov, G. G. (Ed.) (2006). Information Policy: Educational manual. Kyiv: Knowledge, 663.
4. Sosnin, O. V. (Ed.) Problems of communication in the context of security. Available at: <http://www.niisp.gov.ua/catalogue/>
5. Internet resource legislative office of Ukraine. Available at: <http://www.zakon.rada.gov.ua>
6. Law of Ukraine About the television and radio. Available at: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3759-12>
7. Law of Ukraine About the cinematography. Available at: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=9/98-%E2%F0>

Рекомендовано до публікації д-р екон. наук Башиянин Г. І.
Дата надходження рукопису 25.02.2015

Боднар Ірина Романівна, кандидат економічних наук, доцент, кафедра міжнародних економічних відносин, Львівська комерційна академія, вул. Т. Барановського, 10, м. Львів, Україна, 79005
E-mail: iryna.bod@gmail.com

УДК 336.1

DOI: 10.15587/2313-8416.2015.39006

ФІСКАЛЬНИЙ ТА РЕГУЛЯТОРНИЙ ПОТЕНЦІАЛ АКЦИЗНОГО ПОДАТКУ В КОНТЕКСТІ ОПОДАТКУВАННЯ ТЮТЮНОВИХ ВИРОБІВ

© С. П. Карпенко

Стаття присвячена оцінці фіскальних та регулюючих ефектів акцизного податку у контексті його впливу на виробництво і споживання тютюнових виробів. Дано оцінку обсягам виробництва тютюнових виробів, витратам на їх споживання, податковому навантаженню, обсягам контрабанди. Проаналізовано зарубіжний досвід акцизного оподаткування тютюнових виробів. Обґрунтовано перспективи реалізації фіскального та регуляторного потенціалу акцизного податку в контексті оподаткування тютюнових виробів

Ключові слова: акцизний податок, тютюнові вироби, контрабанда, споживчі витрати, ставки податку

Article is devoted to assessing the fiscal and regulatory effects of excise tax in the context of its impact on the production and consumption of tobacco products. The assessments of the volume of tobacco production, consumption, excise tax on their needs, the volume of smuggling were given. The foreign experience in excise taxation of tobacco products was analyzed. The prospects for implementation of the fiscal and regulatory capacities of excise tax in the context of the taxation of tobacco products were proved

Keywords: excise tax, tobacco products, smuggling, consumer spending, tax rates

1. Вступ

Специфічні акцизи є не тільки одним з найважливіших фіскальних інструментів, але і регуляторним. Роль акцизного податку у соціально-економічних процесах визначається і його здатністю регулювати інтерес виробників до входження у такі сфери бізнесу, як виробництво алкоголю, тютюну, транспортних засобів, паливо-мастильних матеріалів. Вилучення надприбут

ку з окремих високорентабельних галузей виробництва підакцизних товарів, а також зменшення споживання продуктів, які несуть шкоду здоров'ю та навколишньому середовищу, теж є функціональним проявом та проблемами акцизного оподаткування [1]. Саме тому координація фіскального та регуляторного ефектів акцизного оподаткування у контексті регулювання споживчого попиту є актуальним.